

Europa kan barsten

Aan Henk Oonk,
onvermoeid voorvechter van Europese en Internationale Oriëntatie

Opdracht: *kleur landgrenzen rood, de kustlijn blauw, zet in elk land een nummer en maak er hieronder een lijstje van.*

Europa kan barsten

Europese dilemma's aan de vooravond van de verkiezingen in 2019

Wolter Blankert

Inhoud

1	Europa kan barsten	5
2	Europese verkiezingen	12
3	Toenemende kloof tussen West- en Midden-Europa	25
4	Toenemende kloof tussen Noord- en Zuid-Europa	43
5	Onbegrensd maakt onbemind, over de grenzen van Europa	64
6	Brexit als uiting van onvrede	76
7	Migratie als slijtzwam	83
8	Heeft de EU baat bij uitbreiding?	99
9	Recensies	105
10	Overzicht Europese integratie in hoofdpunten	128

Deze bundel bestaat uit stukken die eerder verschenen zijn, in al of niet bijgestelde vorm, in:

- De klassiek- moderne school, Henk Oonk e.a., 2016, nog verkrijgbaar, te bestellen bij: heliosonderwijs@hetnet.nl
- Europa in turbulentie, Henk Oonk, Wolter Blankert e.a. , 2018, te bestellen bij: heliosonderwijs@hetnet.nl
- Maatschappij en Politiek, vakblad voor maatschappijleer, uitgegeven door ProDemos te Den Haag, jaargangen 2018-2019 (redacteur van dit blad sinds 1990)

ISBN: 9789402183641

© Vinkeveen mei 2019, tekst Wolter Blankert, overname toegestaan met bronvermelding.

© illustraties: de oorspronkelijke copyrighthouders, met dank voor gebruik. Het bleek onmogelijk alle rechthebbenden te achterhalen of te benaderen. Als iemand meent dat rechten geschonden zijn, svp contact opnemen met wolterblankert@hotmail.com, rekening houdend met een uitgave zonder winstmarge voor educatief gebruik in een oplage beneden 30.

Eindreactie: de lezer, bij voorkeur in rood.

1 De Europese Unie kan barsten

Robert Schuman legt op 9 mei 1950 zijn verklaring af, waarin hij de oprichting van de EGKS voorstelt. Hij gaf daarbij alle eer aan de ambtenaar die het plan had opgesteld (zeldzaam in de politiek), Jean Monnet (links)

De Europese integratie is het succesverhaal van na de Tweede Wereldoorlog, die het dieptepunt van de Europese geschiedenis vormt. De voormalige rivalen Frankrijk en (West-)Duitsland slaagden erin tot samenwerking te komen. Dit proces werd in de hand gewerkt door de nieuwe machtsverhoudingen in de wereld. De Verenigde Staten hadden de hegemonie in West-Europa verworven en stimuleerden met kracht het integratieproces in het kader van de 'Pax Americana'. Deze politiek werd ingegeven door de dreiging van de Sovjet-Unie.

De uitspraak, toegeschreven aan Paul Henri Spaak, één van grondleggers van de Europese Gemeenschap, onderstreept dat: *'Als iemand een standbeeld voor (West-) Europese eenheid verdient, is het Stalin'.*

Dit leidde tot een tweeslachtige Europese eenheid. Er kwam een militair bondgenootschap tot stand in Atlantisch kader, onder directe Amerikaanse leiding (NAVO). De landen van West-Europa droegen het meest wezenlijke deel van hun soevereiniteit, de beslissing over oorlog en vrede en in het verlengde daarvan over het voortbestaan van de natie, over aan de president van de Verenigde Staten.

Op economisch gebied daarentegen ging het om Europese samenwerking, aanvankelijk tussen de 'Zes', later om vrijwel geheel West-Europa. Deze Europese (Economische) Gemeenschap vormde een economisch blok naast de Verenigde Staten. Na de implosie van het Oostblok in 1989 sloten de Midden-Europese landen zich aan bij zowel de NAVO als bij de tot Europese Unie omgedoopte Europese Gemeenschap. De tweeslachtigheid bleef daarbij in stand.

De Europese Unie leek succesvol afgerond in 2007, met 27 lidstaten, een hereniging van West- en Midden-Europa en met alle verdragen en afspraken gebundeld in het 'Verdrag van Lissabon'. Dat kwam in de plaats van de verworpen 'Europese grondwet'. Dat laatste maakte duidelijk dat er geen onverdeeld enthousiasme meer bestond over een steeds verder gaande Europese eenheid. De economische crisis, die in 2008 uitbrak en ongeveer zeven jaar aanhield, veroorzaakte nieuwe barsten in de Europese eenheid en maakte al lang bestaande barsten zichtbaar.

Op die economische crisis had de Europese Unie geen antwoord. De Europese Commissie bezat en bezit geen bevoegdheden of mogelijkheden om aan crisisbestrijding te werken. De financiële middelen van de Unie maken maar een fractie uit van die van de lidstaten en dat beperkte budget mist flexibiliteit. De rondom 2000 ingevoerde euro is buiten de invloedssfeer van de Commissie geplaatst. De Europese Raad van regeringsleiders (de Top), speciaal belast met het doorhakken van moeilijke knopen en daardoor ook met een antwoord formuleren op een economische crisis, etaleerde twee jaar lang volstreekte

besluiteloosheid door uiteenlopende belangen en visies tussen de lidstaten. Het instorten van de economie in Hongarije werd voor kennisgeving aangenomen, als niet-euroland vormde dit land geen bedreiging voor de rest. Later bleek dat hierdoor de weg geëffend werd voor het autocratische bewind van Viktor Orban, maar in 2008 voorzag niemand dat. In mei 2010 besloot de zoveelste Top na eindeloos getalm de Griekse crisis wel aan te pakken, omdat die de euro leek te bedreigen. De Europese Raad trof toen revolutionaire maatregelen, maar onder externe pressie, van president Barack Obama en van het Internationaal Monetair Fonds. Die externe krachten drongen erop aan de Griekse economie te ontzien, maar daaraan hadden de Europese collega's geen boodschap. Die hadden uitsluitend oog voor het redden van banken en in het verlengde daarvan van de euro. Om de armoedeval waarin de Griekse bevolking terecht kwam, bekommerden zij zich niet. Dat herhaalde zich bij de latere aanpak van Spanje, Portugal, Ierland en in mindere mate Italië. Zo trok er een diepe barst tussen Noord- en Zuid-Europa, terwijl die relatie tot 2007 juist onderdeel had uitgemaakt van het succesverhaal van de EU. De metamorfose van Italië van het meest eurofile tot een uiterst eurosceptisch land spreekt boekdelen.

In 2015 zorgde de instroom van ongeveer een miljoen, vooral Syrische, vluchtelingen voor nieuwe spanningen tussen de lidstaten. Opnieuw wist de Europese Raad niet tot een gemeenschappelijk standpunt te komen. De zaak leek zich toe te spitsen op de weigering van de landen in Midden-Europa om vluchtelingen over te nemen van Duitsland, maar dat betrof slechts een symptoom. Vluchtelingen wilden immers helemaal niet naar deze landen en ook een land als Nederland beperkte zich tot lippendienst aan de 'Europese solidariteit' op dit vlak. Ernstiger was dat de toenemende kloof zichtbaar werd tussen West- en Midden-Europa op het terrein van 'Europese waarden', als vrijheid van de media, een

onafhankelijke rechterlijke macht en de houding tegenover corruptie. In Hongarije en Polen wordt daar meer en meer een loopje mee genomen, waarbij openlijk gekoketteerd wordt met het autocratisch verleden van voor 1939. Dit tot ongenoegen van de andere lidstaten. Naast een kloof tussen Noord- en Zuid-Europa werd zo de barst zichtbaar tussen West- en Midden-Europa.

Naast de externe migratie, volgens EU-regels (verdrag van Dublin van 2003) een verantwoordelijkheid van de lidstaten zelf, met slechts beperkte bemoeienis van de EU, zorgde de interne migratie voor onvrede, onenigheid en uiteindelijk tot afscheiding (Brexit). Hier gaat het om een pijler van de Europese eenheid, de vrijheid van personenverkeer met de vrijheid in een ander land te gaan werken. In graniet gebeiteld in de verdragen van Maastricht en Lissabon. Voor werkzoekenden uit Midden-Europa bleek in de eerste plaats het Verenigd Koninkrijk (VK) het beloofde land. Tot de crisis van 2008 leverde dat weinig problemen op. Toen veranderde dat door de snel groeiende werkloosheid. Bovendien kwam een nieuwe toestroom op gang uit het verarmde Zuid-Europa. Bij de vluchtelingen crisis bleef het VK buiten schot. Daardoor keerden ‘populistische’ partijen in Nederland, Duitsland en Frankrijk zich vooral tegen de ‘islamisering’, in het VK tegen de migratie binnen Europa en daardoor rechtstreeks tegen de EU. Voor de Europese Commissie en de andere lidstaten was een fundamentele beperking hiervan onbespreekbaar en dat droeg eraan bij dat bij het referendum de meerderheid zich voor Brexit uitsprak.

Als klap op de vuurpijl werd begin 2017 Donald Trump als president van de Verenigde Staten beëdigd. Die brak radicaal met de sinds 1945 gevoerde Amerikaanse politiek de Europese eenheid te stimuleren. In plaats daarvan juichte hij de Brexit toe en liet hij geen twijfel bestaan over zijn afkeer van de EU, reden om juist sympathie te tonen voor de ontwikkelingen in Polen en Hongarije. Daarnaast

keerde hij zich tegen de globalisering met wereldwijde vrijhandel, waartoe de Europese Unie zich na 1992 juist bekeerd had, met de Verenigde Staten als lichtend voorbeeld. Ook in West-Europa zelf riep dit beleid steeds meer weerstand op. Door toedoen van Trump verdween het alles omvattende vrijhandelsverdrag tussen de EU en de VS van tafel, maar daarmee bespaarde hij Europa een probleem, want het was verre van zeker of het Europees Parlement en de parlementen van de lidstaten dit verdrag goedgekeurd zouden hebben, nog afgezien van eventuele negatieve uitslagen van referenda.

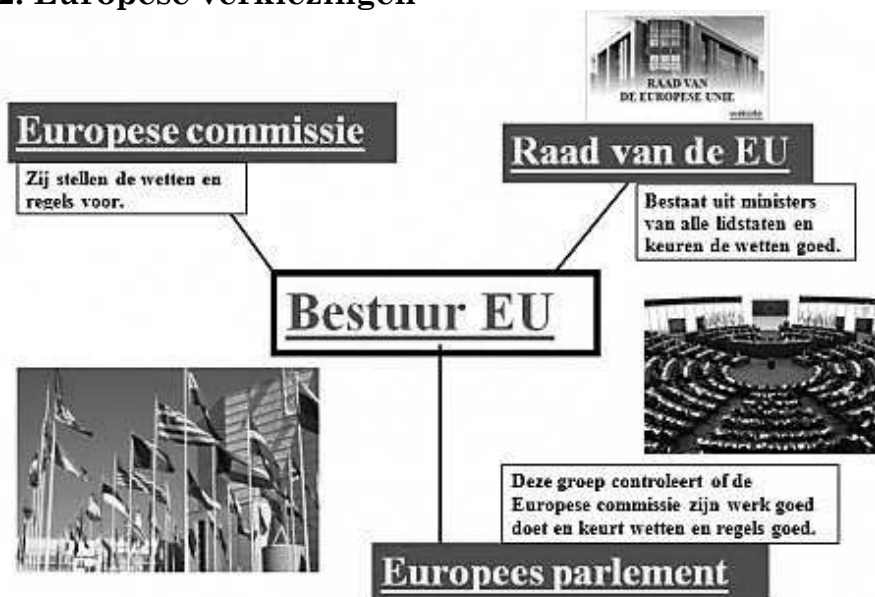
Tenslotte is steeds meer een barst zichtbaar in de publieke opinie binnen de lidstaten. Erkend moet worden dat de schijnbare vanzelfsprekendheid van het Europese integratieproces de voorstanders ervan blind heeft gemaakt voor negatieve gevoelens erover bij een snel groeiende groep. Voor 'Europa 1992' (de werkelijke doorvoering van de open grenzen, nadat de Europese integratie vele jaren pas op de plaats had gemaakt) bestond nog groot enthousiasme in brede lagen van de bevolking, maar dat leidde later tevens tot teleurstelling over niet ingeloste beloftes. Bij de lancering van 'Europa 1992' was het wegvallen van het IJzeren Gordijn niet voorzien, waardoor de gedachte aan grote migratiestromen door de open grenzen voor werknemers bij niemand was opgekomen. De voordelen van de grote interne Europese markt en van de globalisering kwamen bij een deel van het bedrijfsleven terecht en bij een internationaal georiënteerde bovenlaag, terwijl vooral lager opgeleiden opgezadeld werden met de nadelen. Door de wereldwijde verlaging van importheffingen, waaraan de voorheen protectionistische EU vol overtuiging meewerkte, kwamen Europese integratie en globalisering in elkaars verlengde te liggen. Hierdoor werd de EU de zondebok voor de schaduwkanten van de globalisering., zoals een feitelijke loonstop voor de 'gewone man', steeds minder vast werk, het verdwijnen van sommige bedrijven en beroepen, tekort

aan betaalbare huisvesting en groeiende werkloosheid onder bevolkingsgroepen en in gebieden die de globalisering niet kunnen bijbenen. Simpel gesteld komt het erop neer dat de welvaartsgroei tussen 1945 en 1990 vrijwel de hele bevolking in de westerse wereld ten goede kwam, terwijl na 1990 steeds grotere groepen er geen profijt van hadden. Dat in landen als China en India er grote groepen op vooruit gingen, om nog maar te zwijgen van de nieuwe lidstaten van de EU, deed niets af aan de wrok over de stagnatie binnen de eigen groep. Die wrok gaf partijen die zich afzetten tegen de EU, of uit overtuiging of uit de hoop op electorale winst, de wind in de zeilen. Veelvuldig wordt daarbij geschermd met het ‘terugwinnen’ van de soevereiniteit op de EU, veel meer en vaker dan op de NAVO. Gezien het feit dat de NAVO, met de president van de VS als werkelijke beslisser, over oorlog en vrede en het voortbestaan van de natie gaat en de EU voornamelijk over de economie, waaronder bij voorbeeld de kwaliteit van braadworst, doet dit wonderlijk aan. Bovendien wordt de soevereiniteit in vroegere tijden makkelijk overschat, de huidige onderschat. Nederland heeft binnen de EU een duidelijke stem, zij het beperkt, in overeenstemming met het aantal inwoners. Voor 1940 was de Nederlandse diplomatie er vooral op gericht de grote mogendheden niet voor het hoofd te stoten. Binnen het Europese orkest speelde Nederland al geen rol meer sinds 1713, veelvuldig diende het als speelbal van de grote mogendheden. Een ander kritiekpunt is dat de Europese integratie steeds een eliteproject is geweest. De bevolking is nooit via verkiezingen om instemming gevraagd bij cruciale voorstellen als verdere uitbreiding en de introductie van de euro. Hieraan zou de opkomst van ‘populistische’ politieke partijen vooral te danken zijn. Feitelijk wordt gesteld dat een parlementaire democratie ondemocratisch zou zijn, een typisch populistisch standpunt. Nederland heeft, net als de meeste andere lidstaten, alle ruimte geboden voor een anti-Europese partij. Daarin zag niemand brood, te meer niet omdat de meeste politieke partijen in Nederland tot

1990 bepaald niet doordraafden op Europees gebied. Lange tijd werd, op grond van opinieonderzoeken, vastgesteld dat de bevolking meer pro-Europees was dan de politiek, dat men morde over de slakkengang van het integratieproces. 'Europa-1992' leidde tot euforie. Het verzet tegen de euro was in Nederland zo minimaal dat geen politieke partij van betekenis verzet ertegen in een verkiezingsprogramma opnam. Alle besluiten over verdere Europese integratie werden in alle lidstaten met een grote parlementaire meerderheid genomen. Als dat in strijd is met de democratie, is geen enkele wet of verdrag democratisch tot stand gekomen. De onafhankelijkheid van Indonesië, de opbouw van het sociaal stelsel, het lidmaatschap van de NAVO (vele jaren meer omstreden dan 'Europa') en zelfs de Deltawerken zouden dan heroverwogen moeten worden. Dit doet niets af aan het feit dat het vertrouwen in de Deltawerken onverminderd groot blijft, terwijl het vertrouwen in de Europese Unie problematisch is geworden.

Staat die daardoor op barsten? In principe niet, de gang van zaken bij Brexit laat zien hoe ingewikkeld desintegratie ligt. Maar politieke processen zijn onvoorspelbaar en lopen soms uit de hand. Barsten kunnen worden hersteld, maar kunnen ook tot breuken leiden. Men moet over een bovengemiddeld voorstellingsvermogen beschikken om daarin voordeel voor Nederland of andere kleinere landen te kunnen ontdekken. Een stemhebbend lid van een groter geheel staat er stukken beter voor dan een machteloze speelbal van grote machtsblokken.

2. Europese verkiezingen

Verkiezingen voor het Europees Parlement vinden plaats sinds 1979, elke vijf jaar. De eerste keer met groot enthousiasme, dat tot een opkomst van ruim 70% leidde. Daarna zwol de kritiek aan op 'het democratisch gat' of wel de geringe macht van de Europese volksvertegenwoordiging. Mede hierdoor daalde het opkomstpercentage tot even boven de 40% (in Nederland eronder). Door het Verdrag van Lissabon in 2007, dat in de plaats kwam van de weggestemde 'Europese grondwet', verdween dit bezwaar grotendeels, maar tot een grotere opkomst leidde dat niet. Het Europees Parlement kreeg vrijwel dezelfde bevoegdheden als parlementen in gevestigde democratieën. Geen 'wet' kan meer van kracht worden zonder goedkeuring van het Europees Parlement, naast die van de Raad van Ministers van de lidstaten. Het Europees Parlement beslist met een gewone meerderheid, de Raad van Ministers met een gewogen meerderheid, waarbij de stem van de grote landen zwaarder telt (van een

meerderheid is pas sprake als de voorstemmers 60% van de bevolking van de EU vertegenwoordigen). Soms wordt de Raad vergeleken met een senaat, maar erg treffend is die vergelijking niet. Bij het wetgevend proces binnen de EU is zowel de instemming van de Europese instanties vereist, als van de (ruime) meerderheid van de lidstaten. Daar komt het op neer.

Op papier heeft het EP ook het budgetrecht, maar in de praktijk stelt dat niet al te veel voor. Het gaat hier om het historisch 'moederrecht' van alle parlementen ter wereld: *'no taxation without representation'*. Maar de Europese Unie heft geen belastingen en is daardoor afhankelijk van de toeschietelijkheid van de lidstaten, die meer en meer de hand op de knip houden. Het gevecht om de begroting tussen lidstaten en Europese instanties vindt maar één keer in de zeven jaar plaats, omdat een meerjarenplan het uitgangspunt vormt. Onvermijdelijk gaat het dan om een harde botsing tussen Europees Parlement en Commissie enerzijds, die vanzelfsprekend altijd over meer middelen willen beschikken en de lidstaten anderzijds. Tussen de lidstaten onderling kunnen ook wrijvingen ontstaan, maar doorgaans moet men zich schikken naar de landen die het minst scheutig zijn. Voor de bijdragen zelf is een redelijk systeem ontwikkeld dat er vereenvoudigd op neerkomt dat elk land een percentage van het BNP bijdraagt.

Momenteel, in 2019, ligt dat rondom 1% en de kans lijkt gering dat dit percentage volgend jaar, wanneer over de volgende meerjarenbegroting wordt onderhandeld, omhoog zal gaan. Als eerste wist het Verenigd Koninkrijk een korting te bedingen en later slaagde ook Nederland daarin. Dit heeft de deur opengezet voor tal van uitzonderingen en speciale regelingen, een bron van ruzie. De EU beschikt van oudsher daarnaast over eigen middelen, de invoerrechten op producten en diensten van buiten de EU.